

Kahvi

Coffea arabica

ALKUPERÄALUE: Etiopia (entinen Abenissia)

TYYPPI: Ikivihreä puu

KORKEUS: jopa 10 m

⌘ **RAVINTOKASVI**

⌘ **Lääkekasvi**

⌘ **Muu hyötykasvi**

⌘ **KAUPPAKASVI**

Kahvilla on ollut mullistava vaikutus historiaan. Ilman kahvia ei olisi kahviloita. Ilman kahviloita ei olisi tullut Bostonin teekutsuja, Harry Potter- kirjoja eikä latte-elämää. Ja mihin maailma olisi silloin joutunut ?

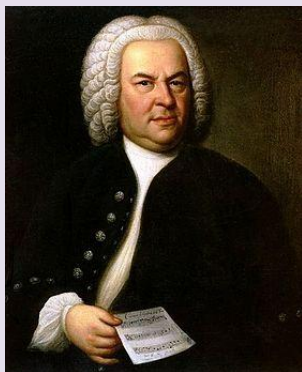
YLISTYSLAULU

”Kuinka hyvältä kahvi maistuukaan!” kirjoitti säveltäjä Johann Sebastian Bach. ” Suloisemmalta kuin tuhat suudelmaa, ihanammalta kuin muskatelliviini¹.” 1730-luvulla keksi-ikäinen Bach oli saanut valmiiksi Kahvikantaatin (**Schweight stille, plaudert nicht** eli ”Olkaa vaiti, älkää lörpötelkö”) Se odotti ensiesitystä Zimmermanin kahvilassa, jonne säveltäjä toveri Georg Philipp Telemann oli perustanut Collegium Musicumin.

Kahvikantaatti² oli vain yksi tuolla viettelevällä juomalla käytävän kaupan taiteellisista ja taloudellisista hedelmistä. Vuonna 1650 kirjallisia tavoitteita itselleen asettaneita opiskelijoita kerääntyi Englannin ensimmäisiin kahviloihin Oxfordissa. Samalla vuosikymmenellä päiväkirjanpitäjä Samuel Pepys suosi Lontoon kahviloita ystäviensä, kuten runoilija John Drydenin kanssa. 1900-luvun alkupuolella Jean-Paul Sartre vietti monia luovia tunteja Pariisin La Couplessa. Vuosisadan puolivälissä beaunoilija Allen Ginsberg työsti runoa ”Howl” Kalifornian Berkleyn Caffé Mediterraneumissa eli Medissä (latten väitetään olevan peräisin sieltä - vastaavasti uusiseelantilaisen ”flat whiten” sanotaan keksityn Aucklandin DKD-kahvilassa). 1990-luvulla sosiaaliavustuksilla elävä yksinhuoltajaäiti Joanne Murray teki käsikirjoitusta kirjaan **Harry Potter ja viisasten kivi** The Elephant House-kahvilassa Edinburghissa.

¹ http://www.viiniweb.net/arvostelut.php?select_type=2&select_country=5&select_wine=1399

² <https://fi.wikipedia.org/wiki/Kahvikantaatti>

Kuva 1 Johann Sebastian Bach

MUSTA KULTA

Ehkä vanhin kahvia käsittelevä kirjallinen tuote on peräisin Etiopiasta, kahvipavun alkuperämaasta. Kahvi on Etiopian mustaa kultaa. Etiopia on yksi **Homo sapiensin** alkukodeista, ja siellä noudatetaan edelleen esigregoriaanista kalenteria³, minkä vuoksi se on 7-8 vuotta muuta maailmaa jäljessä. Etiopia on maailman vanhin valtio; 1900-luvulla siitä tuli yksi maailman köyhimmistä, osittain kahvikaupan takia. Koska kahvin osuus Etiopian vientituloista on yli 60 %, pienikin muutos kysynnässä voi aiheuttaa talouskriisin.

Kuva 2 Georg Philipp Telemann

³ https://fi.wikipedia.org/wiki/Gregoriaaninen_kalenteri

Kuva 3 Samuel Pepys

MARCO POLO

Venetsialainen Marco Polo matkusti vuosina 1271-1275 silkkiteitä pitkin itää, kuljeskeli siellä täällä Mongoliassa ja palasi Sumatran kautta kotiin vuosina 1292-1295. Hänen ansiokseen luetaan kahvin tuominen länteen. Hän oli myös yksi ensimmäisistä eurooppalaisista, jotka toivat mukanaan santelipuuta, inkivääriä, mausteneilikkaa, saagoa, galangaljuurta ja kurkumaa

Kuva 4 John Dryden

Etiopia on Afrikan ensimmäinen kristitty maa, ja sinne muuttivat Afrikan ensimmäiset muslimit. Mikäli taruun uskominen, kahvin keksivät etiopialaiset munkit. Tarun mukaan vuohipaimen Kaldi etsi kadonnutta laumaansa ja löysi sen ahmimasta punaisia "marjoja" kasvista, jolle von Linné antoi sittemmin vuonna 1753 nimen **Coffea arabica**. Maistettuaan marjoja paimen tanssahteli ilosta ja kertoi löydöstään ohikulkijalle. Tämä puolestaan virkistyo pulleiden punaisten marjojen sisältämistä kofeiinista niin, että vei niitä luostariveljilleen. He alkoivat viljellä kahvipuuta ja keittää juomaa, joka piti heidät valveilla rukousten aikana.

Coffea arabica on taloudellisessa mielessä tärkein kahvilaatu sen osuus kokonaistuotannosta on yli 70 %. Liberica (**C. liberica**) ja excelsa (**C. dewevrei**) ovat kaukana takana, mutta lähin kilpailija on robusta (**C. canephora**). Muita lajikkeita ovat kuuluisa jamakalainen Blue Mountain, brasialainen Mundo Novo ja kääpiökokoinen San Ramón. Kaikille on yhteistä hedelmä tai "marja", joka ympäröi kahta ja puolipyöreää papua (joskus papauja on vain yksi). Toinen yhteinen ominaisuus on se, että pavusta ei kehity kasvia, jos sen päällys poistetaan.

Kuva 5 Jean-Paul Sartre

Arabit käyttivät tätä hyväkseen suojellakseen aarrettaan, kun he myivät kahvipapuja Sudanista naapurimaahan Jemeniin ja Mochan satamasta muihin maihin. Marco Polo sai kunnian kahvin tuomisesta kotimaahansa Venetsiaan, ja vuonna 1615 venetsialaiset

esittelivät "Vanhan maailman" ihmisille uuden kofeiinipitoisen juoman, joka veti vertoja espanjalaisten Amerikasta tuomalle suklaalle ja kiinalaisten teelle. Hollantilaiset onnistuivat ensimmäisinä tuomaan kahvipuun Eurooppaan, ja siksi hollantilaisten on edelleen vaikea tulla ilman päivittäistä kuppia **koffieta**. Vuonna 1616 neuvokkaat hollantilaiset puutarhurit kasvattivat kahvipuita uusissa kasvihuoneissaan (Leidenin kasvitieteellisessä puutarhassa toimi lämmitetty **ambulacrum** jo vuonna 1599). 1600-luvulla hollantilaiset veivät taimia Malabariin Intiassa ja Bataviaan Jaavalla. Nykyisin Indonesiaan kuuluvasta Jaavasta tuli yksi maailman suurimmista kahvinviejistä ja hollantilaisista samalla johtavia kahvikauppiaita.

Kuva 6 La Coupole

Kun kahvi imeytyy sisääsi, ideat lähtevät pikamarssille kuin suuren armeijan pataljoonat.

Honoré de Balzac, "Kahvin ilot ja surut", 1830-luku

Kuva 7 Allen Ginsberg

Ranskalaiset pääsivät apajille, kun ranskalainen laivastoupseeri Gabriel Mathieu de Clieu lähti vuonna 1720 kohti Martiniquea yksi kahvipuu mukanaan. Hän suojeli arvokasta kasvia myrskyiltä, merirosvoilta ja seonneelta matkustajalta, joka kävi sen kimppuun. Kun laiva joutui tyveneen ja vedestä oli pulaa, de Clieu jakoi niukat vesiansionsensa pikku puun kanssa. Puu pysyi hengissä, ja se istutettiin kunnioittavasti suojaavan orjantappura-aidan taakse. Sen jälkeläiset loivat perustan Martiniquen kahviteollisuudelle. Kahvipuu oli karannut ja levisi pian Länsi-Intian saaristoon, Keski- ja Etelä - Amerikkaan ja Sri Lankaan.

Kuva 8 Joanne Murray

Kahviloiden suuri suosio edisti kahvin voittokulkua. Historioitsija Thomas Macaulay (joka piti kahviloita "tärkeinä poliittisina instituutioina") kirjoitti: "Ensimmäinen niistä perusti turkkilainen kauppias, joka oli omaksunut mieltymyksensä muhamettilaisilta". Vuonna 1683 Venetsiassa avattiin kahvila, ja vuonna 1720 Pyhän Markuksen torilla avattiin kuuluisa Caffè Florian, jonka asiakkaisiin kuului Casanova (koska Caffè Florian oli aikansa ainoa naisille avoin kahvila). Siellä tarjotaan edelleen perinteistä **caffè corretto**.

Kahvilat olivat taiteellisen luovuuden tyyssijoja (joskin eräs lontoolainen huomioitsija halveksi niitä, koska niissä "haisi tupakka pahemmin kuin tulenkivenkatkuksessa helvetissä") ja myös liiketoimintapaikkoja. Vuoden 1688 tienoilla Edward Lloydin kahvilasta

Lombart Streetillä tuli laivanomistajien kantapaikka, ja siellä sai alkunsa laivavakuutusyhtiö Lloyd's, Lontoon pörssi perustettiin Jonathan Milesin kahvilassa, joka myös toimi Lombart Streetillä. New Yorkin Wall Streetillä puolestaan oli pieni kahvila, jossa taloustieteilijä ja Yhdysvaltojen ensimmäinen valtiovarainministeri Alexander Hamilton teki suunnitelmia kansallisen pankin perustamiseksi. Hänen olisi pitänyt tyytyä kahviin: vuonna 1804 hän kuoli kaksintaistelussa varapresidentti Aaron Burria vastaan. Huhujen mukaan Hamilton oli tähdännyt sivuun, mutta Burr ampui kohti. Vuoden 1773 Bostonin teekutsujen suunnitelmat tehtiin kaupungin Green Dragon -kahvilassa, kun taas itsenäisyysjulistus luettiin ensimmäisen kerran julkisesti Merchant's Coffee Housessa Philadelphiassa. Kahvin juomisesta "englantilaisen" teen sijasta tuli isänmaallinen teko.

Kuva 9 The elephant house

Noista ajoista asti kahvin kulutus on kasvanut vääjäämättä ja johtanut siihen, että monien kehitysmaiden talous on kaupan armoilla (kahvin hinnan romahdus vuonna 2000 aiheutti lukuisia vararikkoja). Kahvia kasvatetaan melkein jokaisessa maassa Kravun ja Kauriin kääntöpiirin välillä. Koska päiväntasaajan alueella kahvipuu pystyy tuottamaan uusia kukkia marjojen vielä kypsyessä samoin kuin appelsiinipuu, kypsyvät marjat täytyi ennen poimia työläästi käsin. Kehitysmaissa kahvi teki tehtailijoista miljonäärejä ja tuottajista köyhiä. 1900-luvun jälkipuoliskolla kehitysmaissa toimivat uskonnolliset ja

maalliset järjestöt ryhtyivät mainostamaan "reilua kauppaa"⁴. Ne paheksuivat eroa vauraiden kahviiriseurojen ja arviolta 25 miljoonaa kotitarveviljelijän välillä ja halusivat tuoda tavaraa suoraan tuottajilta ja palauttaa voitot lähtömaahan. 1990-luvulla kampanja levisi Yhdysvaltoihin, ja vuonna 2009 Starbuckista tuli maailman suurin reilun kaupan kahvin ostaja, joskin sitä syytettiin kasvojenpesusta. Tämä oli saavutus kampanjassa, jonka juuret olivat Alankomaissa, maassa joka ensimmäisenä toi kahvipuun Afrikasta.

Kuva 10 Starbuck

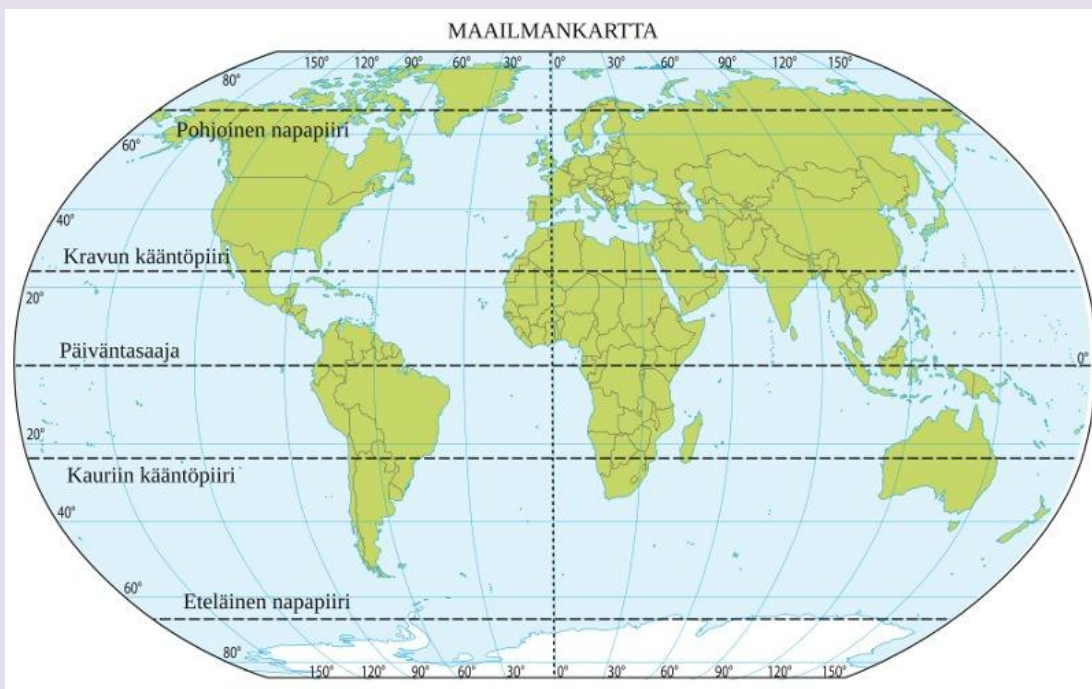
Vaahtokahvi

"Espresso on Italialle samaa kuin samppanja Ranskalle", kirjoitti Charles Maurice de Talleyrand ja kertoi pitävänsä espressoa parempana. Cappuccino eli espresso ja kuuma maito tuli myöhemmin. Latte (höyryävää maitoa espresson päälle) ja mocha (kahvia ja kaakota) nousivat suosioon Yhdysvalloissa ja Euroopassa 1900-luvun lopulla. Turkkilainen kahvi on tiettävästi parasta juoda "mustana kuin helvetti", vahvana kuin kuolema ja makeana kuin rakkaus". Se on kaukana "vaahtokahvista", jota on tarjottu eräässä vanhanaikaisessa walesilaisessa rantakahvilassa.

⁴ <http://www.reilukauppa.fi/>

Kuva 11 Charles Maurice de Talleyrand

Kuva 12 Kravun ja Kauriin kääntöpiiri

Kuva 13 Etiopia

Kuva 14 Marco Polo

Kuva 15 Silkkitie

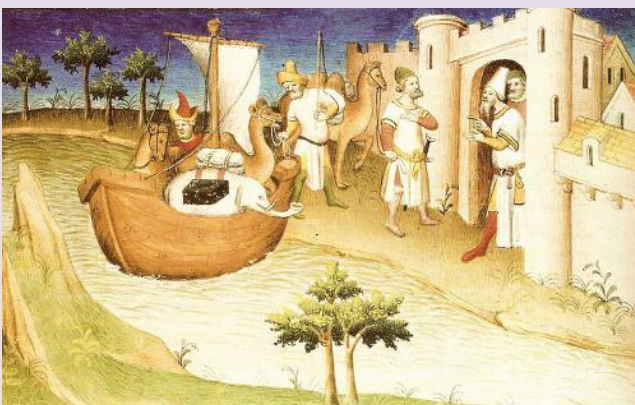
Kuva 16 C. liberica

Kuva 17 Santelipuu

Kuva 18 galangal juuri

Kuva 19 Peloton tutkimusmatkailija. Tämä miniatyyrimaalaus on kirjasta Marco Polon matkat, joka julkaistiin ensimmäisen kerran Polon elinaikana. Polon kerrottiin tuoneen kahvin Venetsiaan.

Kuva 20 *C.dewevrei*

Kuva 21 *C.canephora*

Kuva 22 Robusta ja arabica

Kuva 23 ambulacrum

Kuva 24 Gabriel Mathieu de Clieu

Kuva 25 Martinique

Kuva 26 Nautinnollinen aamiainen. 1600-luvulla porvariperheet kaikkialla Ranskassa nauttivat kahvia - kuten näkyy tässä Francois Boucherin maalauksessa AAMIAINEN vuodelta 1739.

Kuva 27 Thomas Macaulay

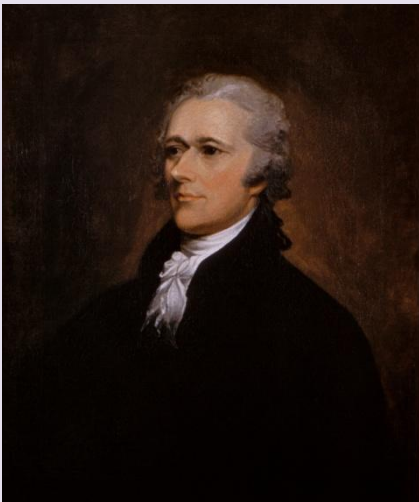
Kuva 28 Pyhän Markuksen tori

Kuva 29 caffe florian

Kuva 30 Casanova

Kuva 31 Alexander Hamilton

Kuva 32 Aaron Burr